

Sygn. akt III CSK 84/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 lutego 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa M. M.
przeciwko J. M., [...]
o ustalenie prawa do grobu, ochronę dóbr osobistych i ustalenie,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 17 lutego 2016 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 14 października 2014 r.,

- 1. uchyla zaskarżony wyrok w części dotyczącej roszczenia o ustalenie, że pozwanym J. M., O. M., A. M. i O. M. nie przysługuje prawo do dysponowania grobem opisanym w pozwie i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego;**
- 2. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.**

UZASADNIENIE

W pozwie skierowanym przeciwko [...] powódka wносиła o ustalenie, że przysługuje jej prawo dysponowania określonym grobem, obejmujące m.in. prawo do decydowania o przeznaczeniu wolnych miejsc w tym grobie, remoncie nagrobka i załatwiania spraw z zarządem cmentarza oraz nakazanie pozwanym usunięcia skutków naruszenia jej dobra osobistego: kultu pamięci pochowanej w tym grobie osoby bliskiej przez nakazanie pozwanym osobom fizycznym przeprowadzenia ekshumacji pochowanych tam trojga ich krewnych. W toku procesu wniosła dodatkowo o ustalenie, że pozwanym osobom fizycznym nie przysługuje prawo do przedmiotowego grobu.

Wyrokiem z dnia 4 marca 2014 r. Sąd Okręgowy w K. uwzględnił pierwsze roszczenie, a w pozostałej części oddalił powództwo. Sąd Apelacyjny zaskarżonym wyrokiem z dnia 14 października 2014 r. oddalił apelację powódki.

W sprawie ustalone zostało między innymi, że przedmiotowy murowany grobowiec, przeznaczony dla rodziny P., ufundowała E. P., a jako pierwszy pochowany tam został jej ojciec J.P., zmarły w 1907 r., następnie kolejno chowani byli inni członkowie tej rodziny, jak również osoby im bliskie. Po śmierci E. P. w 1945 r., na mocy postanowienia sądowego dysponentem grobowca została jej siostrzenica A. B., która była drugą żoną dziadka powódki. Powódka nie jest z nią spokrewniona, jednak traktowała ją jak babkę, której nie znała, gdyż zmarła przed jej urodzeniem. A. B. sporządziła w 1972 r. testament powołujący powódkę jako jedyną spadkobierczynię. A. B. zmarła w 1974 r. i została pochowana w przedmiotowym grobowcu. Powódka opiekowała się jej grobem do 1984r., kiedy na stałe wyjechała z rodziną do Australii. Odwiedziła Polskę po sześciu latach, a potem przyjeżdżała co dwa i pół roku, jednak pomiędzy 2001 a 2004 rokiem nie było jej w Polsce, przyjechała dopiero w 2005 r.

Matką pozwanych J. i O. M. była A. M., córka M. P., której ojciec A. P. był spokrewniony z członkami rodziny P., pochowanymi w przedmiotowym grobowcu. A. M. starała się o uzyskanie prawa do tego grobu w 1982r., jednak Sąd oddalił powództwo. Również zarząd cmentarza w dniu 10 maja 1984r. odmówił uwzględnienia jej wniosku w tym przedmiocie.

Pozwany J. M. w 1998 r. pochował w tym grobowcu swojego brata O. M. juniora, na co uzyskał zgodę zarządu cmentarza pod warunkiem, że zostanie mu przyznane prawo do grobu. W dniu 7 maja 2002 r. wniósł pozew do Sądu przeciwko zarządowi cmentarza o ustalenie, że przysługuje mu prawo do grobu, podając, iż jest ciotecznym wnukiem pochowanej tam A. B. Sąd Rejonowy prawomocnym wyrokiem z dnia 4 listopada 2002 r. w sprawie I C .../02/S ustalił, że J. M. przysługuje prawo do przedmiotowego grobu. Pochował on w nim także ojca O. M. w 2004r. i matkę A. M. w 2010r.

Powódka w 2005 r. zorientowała się, że w grobowcu pochowane są inne osoby i interweniowała w zarządzie cmentarza, wtedy uiściła opłaty za grób i dowiedziała się o wskazanym wyżej wyroku Sądu. Dopiero w 2012 r. ustaliła prawidłową sygnaturę tej sprawy i w dniu 23 sierpnia 2012 r. złożyła pozew w obecnie rozpoznawanej sprawie oraz skargę o wznowienie postępowania w sprawie I C .../02/S, która została prawomocnie odrzucona.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał, że powódka wykazała, iż poprzez faktyczne więzy jest osobą bliską A. B., mimo braku pokrewieństwa, jest także jej spadkobierczynią, zajmowała się jej grobem, a więc przysługuje jej prawo do tego grobu, co uzasadniało uwzględnienie w tym zakresie powództwa.

Nie ma natomiast podstaw, zdaniem Sądu, do nakazania ekshumacji, gdyż pochowanie tam trzech osób bliskich pozwanych nie narusza dóbr osobistych powódki w postaci kultu pamięci zmarłej A. B. Osoby te są bowiem spokrewnione z A. B., wprawdzie w dalekim stopniu, lecz nie ma osób bliższych. Nawet jeżeli uznać, że ich pochowanie narusza dobra osobiste powódki, to naruszenie to nie było bezprawne, gdyż pozwani dokonali pochówku za zgodą zarządu cmentarza i na podstawie prawomocnego wyroku Sądu ustalającego z mocą wsteczną ich prawo do grobu. W tej sytuacji nie musieli uzyskać zgody powódki, tym bardziej że nie wiedzieli o jej prawie do grobu ani nawet o jej istnieniu, a powódka, która wyjeżdżając na stałe za granicę nie zawiadomiła zarządu cmentarza o swoich uprawnieniach do grobu, powinna była liczyć się z możliwością pochowania tam dalszych krewnych fundatorki. Dopiero wiele lat po stwierdzeniu, że pochowano w

grobowcu nieznanie jej osoby wystąpiła na drogę sądową o ustalenie jej prawa do grobu, choć mogła z łatwością uzyskać prawidłowe dane o wcześniejszej sprawie sądowej w księgach cmentarnych.

Sąd Okręgowy uznał, że skoro oddalone zostało żądanie ekshumacji i w grobie tym spoczywają zwłoki najbliższych krewnych pozwanych, to już tylko z tego powodu przysługuje pozwany prawo do spornego grobu i dlatego oddalił powództwo w tym zakresie. Niezależnie od tego uznał, że o prawie pozwanego J. M. do grobu przesądza również wyrok wydany w sprawie IC .../02/S, którego niekorzystnych dla powódki skutków nie można zweryfikować w rozpoznawanej sprawie.

Sąd Apelacyjny wskazał, że powyższy wyrok wiąże Sądy bez względu na to czy powódka była stroną w tej sprawie czy nie. Niniejszy proces nie mógł doprowadzić do zniweczenia prawa do grobu przyznanego tym wyrokiem pozwanemu, obejmującego ogół jego indywidualnych uprawnień majątkowych i niemajątkowych, gdyż w obecnej sprawie powódka żąda ustalenia jej indywidualnego prawa niemajątkowego do tego grobu: kultu pamięci osoby zmarłej. Powódka poniekąd z własnej winy nie brała udziału w tamtym procesie jako interwenientka uboczna, gdyż nie poinformowała zarządu cmentarza o swoim prawie do grobu. Nie uczyniła tego nawet w 2005 r., gdy dowiedziała się już o pochówku obcych osób. Nie była krewną A. B., a tylko powinowatą w stopniu nie objętym dyspozycją art. 10 ust. 1 pkt 5 ustawy o cmentarzach, pozwany nie wiedział o jej roszczeniach do grobu ani o tym, że tam bywa i zajmuje się grobem. W tych okolicznościach nie można, zdaniem Sądu Apelacyjnego, przypisać ani pozwanemu J. M. ani pozwanej Gminie działań sprzecznych z prawem czy też zasadami współżycia społecznego w tym świadomego nie poinformowania powódki o procesie w 2002 r. Ustalenie prawa do grobu w rozumieniu art. 189 k.p.c. wywiera skutek *ex tunc* i w wyniku uzyskania przez pozwanego wyroku w sprawie IC .../02/S doszło do zalegalizowania pochówku pierwszego jego krewnego, bowiem spełnił się z mocą wsteczną warunek pozwanej Gminy, uzyskania zgody Sądu. W konsekwencji, w ocenie Sądu, działania pozwanego J. M. ani pozwanej Gminy nie były bezprawne, gdyż w powyższych okolicznościach nie musieli oni uzyskać na pochówek zgody powódki skoro nie wiedzieli jej o istnieniu ani o jej

prawie do grobu a dysponowali działającym z mocą wsteczną wyrokiem Sądu ustalającym prawo do grobu pozwanego. Wobec braku bezprawności działania pozwanych nie ma podstaw do żądanie ekshumacji zwłok ani do ustalenia nieistnienia prawa do dysponowania grobem przez pozwanego. Jeżeli bowiem pochowanie jego krewnych w tym grobie nie było bezprawne, to tym samym pozwany, dla których pochowane osoby są najbliższe, przysługuje prawo do sprawowania kultu pamięci po nich.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego powódka nie może w rozpoznawanej sprawie kwestionować podstaw, które zadecydowały o treści wyroku wydanego w sprawie I C .../02/S, gdyż takie działanie zmierza do weryfikacji prawomocnego wyroku, co jest sprzeczne z art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. Pozwany przedstawił dokumenty dające podstawę do przyjęcia, że jego matka była daleką krewną A. B., z innej linii P., czego powódka nie kwestionowała. Taki stan rzeczy wynika też z ustaleń w sprawie I C .../82/S. W konsekwencji nie ma podstaw, zdaniem Sądu Apelacyjnego, by pozbawiać pozwanego prawa wynikającego z prawomocnego wyroku sądowego, który wywołał nieodwracalne skutki prawne.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach powódka w ramach pierwszej podstawy zarzuciła naruszenie art. 24 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w wyniku przyjęcia, że pochowanie w spornym grobowcu osób bliskich pozwanym nie naruszało dóbr osobistych powódki i nie było bezprawne oraz że pozwany przysługuje prawo do przedmiotowego grobu wobec czego nakazanie ekshumacji nie ma podstaw. W ramach drugiej podstawy skarżąca zarzuciła naruszenie art. 365 § 1 w zw. z art. 386 § 1 i art. 382 k.p.c. przez uznanie, że prawomocny wyrok wydany w sprawie I C .../02/S jest dla powódki wiążący i uniemożliwia także Sądowi ustalenie, że pozwany nie przysługuje prawo do grobu oraz art. 4 ustawy z dnia 29 września 1986 r. prawo o aktach stanu cywilnego (jedn. tekst: Dz. U. z 2004 r., Nr 162, poz. 1688, ze zm.-dalej: „pasc z 1986 r.”) przez ustalenie pokrewieństwa pozwanych z osobami pochowanymi w spornym grobowcu, mimo braku aktów stanu cywilnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jak obecnie powszechnie przyjmuje się w doktrynie i orzecznictwie, prawo do grobu ma charakter cywilnoprawny, a umowa o pochowanie zwłok jest czynnością cywilnoprawną zawartą przez osobę fizyczną z zarządem cmentarza, z której wynika szereg uprawnień dla osoby, dla której kult pamięci osoby zmarłej pochowanej w tym grobie, jest jej własnym dobrem osobistym. Suma tych uprawnień stanowi prawo do grobu (porównaj między innymi uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 1970 r. III CZP 75/70, OSNCP 1971/7-8/127). Prawo to zostało wielokrotnie opisane przez Sąd Najwyższy jako mające dwojaki charakter: osobisty i majątkowy, przy czym na pierwszy plan wysuwają się elementy osobiste, do których zalicza się prawo do pochowania zwłok uprawnionego w wybranym przez niego miejscu, jeżeli dokonał takiego wyboru i obok zwłok jego bliskich, prawo opieki nad grobem, sprawowania kultu osoby tam pochowanej, podjęcia decyzji o pochowaniu innych osób bliskich itp. Prawo to ma także elementy majątkowe, takie jak np. ponoszenie wydatków związanych z utrzymaniem prawa do grobu oraz utrzymaniem samego grobu, jednak mają one charakter podrzędny w stosunku do decydujących elementów niemajątkowych (porównaj między innymi uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 1994 r. III CZP 155/94, OSNC 1995/3/52 oraz wyroki z dnia 19 kwietnia 1996 r. I CRN 53/96 i z dnia 7 maja 2009 r. IV CSK 513/08, nie publ.).

Po pochowaniu pierwszych zwłok w grobie, o tym komu przysługuje i jak długo trwa prawo do tego grobu decydują okoliczności mające źródło w stosunkach osobistych wynikających z bliskości i kultu pamięci osoby zmarłej jako żywią osoby jej bliskie, opiekujące się grobem. Jak wielokrotnie wskazywał Sąd Najwyższy, po pochowaniu pierwszych zwłok w tej kwestii nie mają decydującego znaczenia przepisy ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (jedn. tekst: Dz. U. z 2015 r., poz. 2126, ze zm.- dalej: „ustawa o cmentarzach”), w tym art. 10 ust. 1, mające charakter techniczny i porządkowy (porównaj między innymi wyrok z dnia 29 stycznia 2003 r. I CKN 1453/00, nie publ). Przysługujące osobie bliskiej prawo do grobu nie wygasa w szczególności wskutek nie uiszczenia opłat za grób ziemny ani wskutek tego, że inna osoba uzyskała zgodę zarządu cmentarza na pochowanie w wolnym miejscu innego zmarłego. Umowa zawarta z zarządem cmentarza obejmuje swoimi skutkami tylko umawiające się strony i nie

unicestwienia praw do grobu tego, kto wcześniej w tym grobie pochował zwłoki osoby bliskiej i kultywuje jej pamięć. Z tych względów zarządca cmentarza nie ma obowiązku zawiadomienia takiej osoby, że zamierza zawrzeć umowę z kimś innym (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2002 r. II CKN 980/00, OSNC 2004/3/42). Wszystko to dotyczy w szczególności prawa do grobu murowanego lub grobowca z wieloma miejscami pochówku, do których, zgodnie z art. 7 ust. 3, nie mają zastosowania ograniczenia przewidziane w art. 7 ust. 1 i 2 ustawy o cmentarzach. Pochowanie w takim grobowcu zwłok osoby trzeciej bez zgody osoby, której przysługuje prawo do grobu stanowi naruszenie tego prawa także wtedy, gdy pochówku dokonano na podstawie umowy zawartej z zarządem cmentarza. Stanowi to bowiem obiektywnie rzecz oceniając naruszenie prawa do grobu.

Przenosząc powyższe zasady do stanu faktycznego sprawy należy stwierdzić, że powódka nabyła prawo do przedmiotowego grobowca z chwilą pochowania w nim osoby dla niej bliskiej, jaką była A. B. i kultywowania jej pamięci przez opiekowanie się grobem. To prawo nie wygasło z chwilą zawarcia umowy przez zarząd cmentarza z pozwanym J. M. w 1998 r. ani z chwilą uprawomocnienia się wyroku wydanego w sprawie I C .../02/S, gdyż wyrok ten nie niweczy prawa do grobu powódki ani nawet go nie dotyczy, lecz ustala jedynie prawo do tego grobu pozwanego. Wobec powódki, która nie była stroną w sprawie I C .../02/S wyrok ten, w świetle art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c., nie jest wiążący. Z tego względu nie zastępuje zgody powódki koniecznej do pochowania w przedmiotowym grobowcu krewnych pozwanych M. Pochowanie w grobowcu rodzinnym nieznanym powódce osób trzecich obiektywnie rzecz oceniając stanowiło naruszenie jej prawa do tego grobu związanego z kultem pamięci pochowanej tam babki i to zarówno w jego aspekcie niemajątkowym jak i majątkowym. W konsekwencji rację ma skarżąca, że pozwany J. M. powinien uzyskać jej zgodę na pochowanie w grobowcu swoich krewnych, a brak tej zgody spowodował naruszenie jej dobra osobistego w postaci prawa do przedmiotowego grobu.

W świetle art. 24 k.c. istotna jest bezprawność naruszenia rozumiana obiektywnie. Nie ma znaczenia czy naruszciciel wiedział, że narusza czyjeś prawo. Oznacza to, że samo przeświadczenie osoby, której zarzucono naruszenie dobra

osobistego, iż nie naruszyła niczyjego prawa, nie usuwa bezprawności działania ani nie powoduje odpadnięcia przesłanki do żądania usunięcia skutków naruszenia. Ochrona polegająca na usunięciu skutków naruszenia dobra osobistego nie zależy bowiem od świadomości ani winy naruszającego (porównaj między innymi wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1981 r. II CR 297/81, nie publ. i z dnia 10 września 1999 r. III CKN 939/98, OSNC 2000/3/56).

W konsekwencji, wbrew odmiennemu stanowisku Sądów obu instancji, w wyniku pochowania w przedmiotowym grobowcu zwłok trzech osób bliskich pozwanych, bez zgody powódki, doszło do bezprawnego naruszenia jej prawa do grobu, wobec czego przysługiwało jej, przewidziane w art. 24 k.c., roszczenie o usunięcie skutków tego naruszenia. Powódka sformułowała je jako żądanie ekshumacji zwłok pochowanych tam trzech osób. Jednak ocena adekwatności żądanego przez uprawnionego sposobu usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych w stosunku do sposobu i okoliczności samego naruszenia, należy zawsze do sądu.

Dotyczy to w szczególności tak daleko idącego żądania jak ekshumacja zwłok. Sąd Najwyższy konsekwentnie dąży do maksymalnego ograniczenia stosowania tego środka jako ochrony dóbr osobistych, w imię dobra co najmniej równorzędnego jakim jest niezakłócanie spokoju osób zmarłych oraz ich najbliższych, dla których ekshumacja stanowi niewątpliwie przeżycie wyjątkowo traumatyczne. Ekshumacja może być zatem orzeczona tylko wtedy, gdy szczególne względy ochrony dóbr osobistych za tym przemawiają, regułą jest bowiem, że powinna zwyciężyć zasada niezakłócania spokoju zmarłych w zetknięciu z brakiem zgody osoby uprawnionej na pochowanie określonych zwłok (porównaj między innymi wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 1998 r. I CKN 729/97 i z dnia 29 stycznia 2003 r. I CKN 1453/00, nie publ.).

Szczególny charakter ekshumacji jako środka usunięcia naruszenia prawa do grobu wyraża się w tym, że jego zastosowanie wymaga istnienia wyjątkowych okoliczności, które w tej sprawie nie występują. Przeciwnie, wszystkie okoliczności przemawiają przeciwko zastosowaniu tego środka. Po pierwsze osoby pochowane przez pozwanych należą do szerokiego kręgu krewnych rodziny, dla której

grobowiec wzniesiono i które są tam pochowane, obok zresztą innych osób, nie będących członkami rodziny. Po wtóre nie podniesiono żadnych okoliczności, które z jakichkolwiek względów, także emocjonalnych, uniemożliwiałyby pochowanie trojga krewnych pozwanych razem z osobami już tam spoczywającymi. Taką okolicznością niewątpliwie nie jest podnoszona przez powódkę intencja jej babki czy też fundatorki, by w grobie pochowane były tylko kobiety. Pomijając, że taka wola jest bez znaczenia po pochowaniu pierwszej osoby, gdyż dalej decyduje już wola jej osób najbliższych, nie ulega wątpliwości, że w grobowcu pochowany był jako pierwszy mężczyzna i nadal tam spoczywa. Po trzecie pochowanie i pozostawienie w grobowcu trzech osób bliskich pozwanym nie uniemożliwiało do tej pory powódce, mieszkającej w Australii, spokojnego wykonywania kultu pamięci zmarłej babki A. B. i nie rodziło żadnych konfliktów w tym zakresie. Po czwarte fakt, że doszło do naruszenia jej prawa do przedmiotowego grobu nie tylko nie został w żaden sposób zawiniony przez pozwanych, lecz w ogóle pozostawał poza ich świadomością i wolą, a stało się tak z przyczyn leżących po stronie powódki. Wyjeżdżając na stałe za granicę nie zostawiła żadnej informacji w zarządzie cmentarza o swoich uprawnieniach do grobu ani nawet o swoim istnieniu, a w aktach zarządu była jedynie wzmianka z 1974 r. wskazująca dwie różne osoby o nieczytelnych nazwiskach jako chowające i płacące za pochówek z nieczytelnym adresem spoza K. Przez ponad 30 lat powódka nie kontaktowała się z zarządem cmentarza i nawet gdy stwierdziła, że w grobowcu pochowano nieznaną jej osobę, nie sprawdziła ksiąg cmentarnych na tyle starannie, by od razu ustalić znajdującą się w nich sygnaturę akt sprawy I C .../02/S i bezzwłocznie wystąpić z odpowiednim roszczeniem. Z drugiej strony pozwani pochowali w grobowcu pierwszą osobę bliską za warunkową zgodą zarządu cmentarza, której warunek wypełnili z mocą wsteczną uzyskując w 2002 r. działający ex tunc wyrok ustalający ich prawo do grobu i pozostałe dwie osoby pochowali już w oparciu o ten wyrok. Wobec braku czytelnych i jednoznacznych wzmianek w księgach cmentarnych, nie ma podstaw by zarzucić im niedbalstwo w ustalaniu kręgu osób uprawnionych do grobu lub w oparciu o inne okoliczności przypisać winę za naruszenie prawa powódki do grobu.

W konsekwencji, mimo trafności kasacyjnego zarzutu naruszenia art. 24 k.c. przez bezpodstawne przyjęcie, iż naruszenie przysługującego powódce prawa do grobu nie było bezprawne, ostatecznie kasacyjny zarzut naruszenia tego przepisu przez nie nakazanie ekshumacji zwłok trzech osób, okazał się nieskuteczny, bowiem w okolicznościach sprawy taki sposób usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych jest nieuzasadniony. Dlatego w zakresie żądania ekshumacji skarga kasacyjna została oddalona (art. 398¹⁴ k.p.c.).

Nie oznacza to jednak, jak przyjęły Sądy obu instancji, że skoro oddalone zostało powództwo o ekshumację i w grobowcu pozostaną pochowani najbliżsi krewni pozwanych M., to tym samym pozwani ci uzyskali pełne prawo do przedmiotowego grobu. Niewątpliwie uzyskali oni tym samym uprawnienie do odwiedzania grobu, palenia zniczy i składanie kwiatów oraz ewentualnie innych czynności związanych ściśle z możliwością okazania uczuć łączących ich z pochowanymi tam krewnymi. Jednak nie wyczerpuje to całości uprawnień składających się na prawo do grobu, a bezprawne, jak ustalono wyżej, pochowanie przez nich bliskich, nie mogło samo przez się prowadzić do uzyskania przez pozwanych pełnych – zarówno majątkowych jak i niemajątkowych - praw do przedmiotowego grobowca, w tym np. prawa do dalszego decydowania o pochowaniu w nim innych osób.

Nadal zatem kwestią sporną i przedstawioną przez powódkę do rozstrzygnięcia Sądowi w rozpoznawanej sprawie pozostało to, czy pozwany przysługuje prawo do grobu w pełnym zakresie czy też ograniczone do pewnych tylko czynności.

Oddalając roszczenie o ustalenie, że pozwany M. nie przysługuje prawo do spornego grobu Sądy, niezależnie od stwierdzenia, iż prawo to powstało z samego faktu pochowania w grobowcu ich bliskich, powołały się także na wynikające z art. 365 § 1 k.p.c. związanie wyrokiem wydanym w sprawie I C .../02/S ustalającym prawo pozwanego J. M. do spornego grobu.

Argument ten jednak nie jest trafny. Wyrok wydany w powyższej sprawie nie ma prawomocności rozszerzonej i nie jest wiążący dla powódki, która nie była stroną w tym procesie. Zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c. prawomocnym wyrokiem są

między innymi związane wszystkie sądy we wszystkich sprawach. Są one związane w tym sensie, że w każdej rozpoznawanej sprawie muszą uznać za wiążące rozstrzygnięcie zawarte w sentencji prawomocnego wyroku i w oparciu o nie budować stan prawny sprawy rozpoznawanej przez siebie. Związanie sądu treścią prawomocnego wyroku wyraża nakaz przyjmowania, że w objętej tym orzeczeniem sytuacji stan prawny przedstawiał się tak, jak to wynika z sentencji wyroku.

Jednakże, jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 7 grudnia 2012 r. II CSK 143/12 i z dnia 14 stycznia 2015 I CSK 1057/14 (nie publ.), jeżeli nie zachodzi tożsamość podmiotowa, to rozstrzygnięcie określonej kwestii prawnej w jednej sprawie nie wyłącza dopuszczalności dokonywania w innej sprawie jej wyjaśnienia i oceny oraz innego ustalenia. Osoby, które nie były stronami i których nie obejmuje rozszerzona prawomocność materialna wcześniejszego wyroku, nie są pozbawione możliwości realizowania swojego uprawnienia we własnej sprawie, także wtedy, gdy łączy się to z zakwestionowaniem oceny przesłanek orzekania, wyrażonej w innej sprawie. Wynika to z konieczności zapewnienia stronie prawa do sądu, umożliwiającego właściwą ocenę prawną.

Sądy były zatem w rozpoznawanej sprawie związane ustaleniem, że pozwanemu w 2002 r. przysługiwało stwierdzone wyrokiem w sprawie I C .../02/S prawo do przedmiotowego grobu, jednak powódka mimo to, mogła w obecnej sprawie dowodzić, że Sąd wydając powyższy wyrok nie znał wszystkich istotnych okoliczności faktycznych lub nie miał podstaw do ustalenia prawa pozwanego do grobu. Mogła zatem żądać ustalenia, że pozwanemu nie przysługuje obecnie ani nie przysługiwało także w 2002 r. prawa do spornego grobu, zaś Sądy obowiązane były zbadać to roszczenie merytorycznie i nie mogły odwołać się jedynie do art. 365 § 1 k.p.c. i związania wyrokiem wydanym w sprawie I C .../02/S. Powinny były zbadać, czy rzeczywiście pozwanym przysługuje w pełnym zakresie prawo do tego grobu, jako ogół praw niemajątkowych i majątkowych, wynikających z okoliczności, których istnienie determinuje powstanie takiego prawa, czy też przysługują im tylko niektóre, ściśle określone uprawnienia niemajątkowe wynikające z faktu, że w grobowcu tym spoczywają trzy bliskie im osoby, pochowane wprawdzie z naruszeniem prawa do grobu powódki, lecz których ekshumacja nie została orzeczona jako nieuzasadniona w okolicznościach sprawy.

W konsekwencji należało uznać za uzasadniony kasacyjny zarzut naruszenia art. 365 § 1 w zw. z art. 382 k.p.c., co prowadziło do uchylenia zaskarżonego wyroku w części dotyczącej roszczenia o ustalenie, że pozwanym nie przysługuje prawo do przedmiotowego grobu i przekazania sprawy w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ k.p.c. oraz art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).

Z roszczeniem dotyczącym prawa do grobu pozwanych łączy się także zarzut kasacyjny naruszenia art. 4 p.a.s.c. z 1986 r., w zw. z art. 244 § 1, art. 386 § 1 i art. 382 k.p.c., który jednak należy uznać za nieuzasadniony. Jak bowiem wskazano wyżej, z chwilą pochowania pierwszej osoby, dla powstania prawa do grobu osób jej bliskich traci decydujące znaczenie stopień ich pokrewieństwa z pochowaną osobą, gdyż znaczenia nabierają okoliczności decydujące w świetle art. 23 k.c. o ich bliskości i pielęgnowaniu kultu pamięci osoby zmarłej. Nie jest zatem konieczne ścisłe ustalenie, i to na podstawie wyłącznie aktów stanu cywilnego, stopnia pokrewieństwa z osobą pochowaną osób ubiegających się o ustalenie ich prawa do grobu. Innymi słowy w takiej sytuacji akty stanu cywilnego nie są wyłącznym dowodem, w rozumieniu art. 4 pasc z 1986 r., istnienia pokrewieństwa, jeżeli ma być ono jedynie przesłanką ustalenia stosunku bliskości koniecznego do stwierdzenia istnienia prawa do grobu. Sąd może ustalić tę bliskość - wynikającą także ze stopnie pokrewieństwa - w oparciu o wszystkie dowody, nie tylko w oparciu o akty stanu cywilnego.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.

kc

